

Problemi nastavnog plana Fakulteta političkih nauka

Prilog razmatranja problema izgradnje nastavnog plana

Nerkez Smailagić

A. Osnivačke zamisli

Samostalan politički studij u okviru posebnog fakulteta (Fakultet političkih nauka) izraz je — stoji u osnivačkom materijalu — »potrebe za sistematskim studijem suvremenih političkih i socioloških pojava, odnosa i kretanja, kao i obrazovanja odgovarajuće vrste stručnjaka različitih profila i smjerova«. To se naročito izražava na problematici naše dinamične savremene društvene prakse, »u kojoj danomice nastaju mnogobrojne i dalekosežne socijalne promjene, rađaju se i razvijaju nove i dosada nepoznate političke institucije i formira specifičan oblik društvene organizacije.« Pri tome se ima u vidu kako naučni kadar koji će izučavati savremene političke fenomene i zbivanja, tako i prijeeko potrebni praktičari koji će neposredno raditi na realizaciji svakidašnjih problema našeg političkog i društvenog života iz aspekta i s metodima koji su potpuno van djelatnosti i opredijeljenosti pravnika, sociologa, ekonomista i sl.

Samim tim određeni su i zadaci Fakulteta:

a) izgrađivanje kadra naučnih radnika, »koji će se — pored nastave — organizirano i sistematski baviti proučavanjem suvremenih problema, odnosa i kretanja«;

b) izgrađivanje kadrova političkih stručnjaka (eksperata) za raznovrsnu problematiku političkog i društvenog života, koji će moći da samostalno izučavaju političku stvarnost.

Osim toga, Fakultet bi trebao da istovremeno razvija i druge — ne manje važne — naučne i nastavne aktivnosti: organizovanje kurseva, seminara i povremenih empirijskih istraživanja u oblasti društveno-političkog života.

Što se tiče problematike nastavnog plana u osnivačkom materijalu se kaže: »Nije moguće, a nije ni potrebno, da se u ovoj pripremnoj fazi detaljno razmatra nastavni plan i program ovog Fakulteta, a pogotovu naziv, opseg i struktura pojedinih predmeta i kolegija. To je dugoročan posao koji — nakon temeljitog studiranja — mogu uspješno ostvariti samo stručnjaci odgovarajućih oblasti — u prvom redu sami budući nastavnici Fakulteta«.

No osnivački materijal ukazuje ipak na neke determinante budućeg nastavnog plana:

a) na prvom mjestu je »brojnost i širina oblasti društvenog života, u koje će odlaziti svršeni studenti ovog Fakulteta. Budući da se radi o naučnim disciplinama, koje se, kao i njihov predmet — društvo, nalaze u stalnom dinamičkom razvoju, to je očito, da se ni u četiri godine studija neće moći steći sva potrebna znanja koja bi ove znanosti zahtijevale, pa je stoga neophodno izgraditi takav nastavni plan i program, koji će u najvećoj mogućoj mjeri osposobiti budućeg stručnjaka za samostalno upoznavanje i izučavanje društvene stvarnosti.« To je razlog »da se u planu i programu Fakulteta dade dovoljno prostora izučavanju teoretskih disciplina i metodologiji društvenih nauka.«;

b) nastava na Fakultetu može biti predmetna ili kompleksna, tj. po nastavnim područjima. »Smatra se, stoga, da bi vješta kombinacija oba ova načina — i nastave po predmetima i kompleksne nastave po područjima — najbolje odgovarala studiju političkih nauka.« U prve dvije godine — s obzirom na karakter i sadržinu ovog studija, — »bilo bi bolje zadržati sistem nastave po predmetima. U drugom dijelu studija (u posljednje dvije godine) treba studente uvoditi u samostalan rad — čemu bi više odgovarala nastava po znanstvenim područjima.«

Pa, ipak iako se na početku odrekao da konkretno interveniše u nastavni plan — osnivački materijal se ne zadovoljava samo principijelnim utvrđivanjem elemenata za budućni nastavni plan, nego sadrži i njegovu konkretnu razradu.

NASTAVNI PLAN FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA

(Prema osnivačkom materijalu)

Prvi dio studija

I (predmetna nastava)

1. uvod u političke nauke,
2. teorija države i prava,
3. politička ekonomija,
4. sociologija,
5. filozofija i razvoj marksizma,
6. povijest civilizacije i kulture;

II (predmetna nastava)

1. političke teorije,
2. antropologija i socijalna psihologija,
3. ekonomska i politička geografija,
4. politička historija (diplomatska historija),
5. metode naučnih istraživanja.

Drugi dio studija

III (kompleksna nastava)

Organizacija i razvoj suvremenog društva

- *privredni sistemi i njihovi međusobni odnosi,*
- *nacionalna, klasna i socijalna struktura i odnosi,*
- *politički sistemi i međudržavni politički odnosi,*
- *ideološki i politički oblici društvene svijesti,*
- *političke organizacije i politički pokreti,*
- *uloga nauke i tehnologije u suvremenom društvenom i političkom razvitku,*
- *međunarodni odnosi i vanjska politika Jugoslavije.*

IV (kompleksna nastava)

Društveno uređenje i politički razvitak Jugoslavije

- *ekonomski i politički razvoj jugoslavenskih naroda,*
- *privredni sistem i ekonomska politika,*
- *politički sistem i političke organizacije,*
- *pravni poredak kao izraz društveno-političkih odnosa,*
- *socijalistička društvena svijest, kultura i idejna strujanja.*

Svijesni konglomerisanog (i u mnogome neodređenog) sastava ovako komplikovanog nastavnog plana, osnivači su veoma važno indicirali: političke nauke nisu »nikakova eklektička sprega ovih klasičnih društvenih disciplina« i naglasili da nije »dovoljno samo njihova određena kombinacija, pa da se ostvari cjelokupan studij ovog Fakulteta. Naprotiv, nužno je da se njihovi tradicionalni programi u znatnoj mjeri izmijene i nadopune novim sadržajem, kako bi bili prilagođeni specifičnim potrebama izučavanja političkih fenomena i odnosa«.

U cjelini posmatrano, osnivačke zamisli jasno koncipiraju karakter modernog političkog studija. Sto se tiče njegove sadržine, očito je da je konglomerisani sastav, koji je sudjelovao u koncipiranju, utvrdio ispravno osnovne okvire, ali da razrada pati od nekoherencije i partikularizma: pojedinačno se ističe ono što je blisko, pa je skicirani nastavni plan u mnogome konglomerat raznovrsnih pristupa, nedovoljno grupisanih oko jedne čvrste okosnice (iako je to pozitivnije fiksirano i uočeno u drugom dijelu studija).

B. Privremeni nastavni plan

Na osnovu takvih osnivačkih opštih principa i konkretnih indicacija pristupilo se u 1962. godini sistematizaciji nastavnog plana, po kom će se neposredno ostvarivati studij Fakulteta političkih nauka. Usvajajući ove naznake, korigujući i konkretizujući, Nastavničko vijeće podnijelo je Fakultetskom savjetu prijedlog Privremenog nastavnog plana koji je i usvojen.

PRIVREMENI NASTAVNI PLAN

	semestar	
	zimski	ljetni
I godina		
1. osnovi nauke o politici,	4	4
2. filozofija s marksizmom,	3	3
3. politička ekonomija,	3	3
4. sociologija,	4	4
5. metodologija društvenih nauka,	3	3
6. historija civilizacije,	4	4
7. socijalistička revolucija Jugoslavije,	2	2
8. strani jezik,	2	2
9. predvojnička obuka,	2	2
II godina		
10. osnovi nauke o politici,	3	3
11. filozofija s marksizmom,	3	3
12. sociologija,	3	3
13. metodologija društvenih nauka,	3	3
14. historija radničkog pokreta,	3	3
15. suvremeni ekonomski sistemi i međunarodni ekonomski odnosi,	2	2
16. osnovi diplomacije sa modernom historijom međunarodnih odnosa,	2	2
17. društveno-politički sistem SFRJ,	3	3
18. politička ekonomija,	2	2
19. strani jezici,	2	2
20. predvojnička obuka,	2	2
III godina		
21. osnovi nauke o politici,	3	3
22. osnovi socijalne psihologije,	2	2
23. međunarodni politički odnosi,	4	4
24. metodologija društvenih nauka,	3	3
25. suvremeni politički sistemi,	4	4
26. historija političkih doktrina,	2	2
27. društveno-politički sistem SFRJ,	4	4
28. ekonomska politika SFRJ,	2	2
29. ekonomska i društvena geografija,	2	2
30. strani jezik,	2	2
31. predvojnička obuka,	2	2
IV godina		
32. osnovi međunarodnog javnog prava,	3	3
33. nauka o upravljanju,	3	3
34. pravni sistem SFRJ,	3	3
35. ekonomska politika SFRJ,	2	2
36. socijalna politika SFRJ,	3	3
37. regionalni razvitak i regionalno planiranje	3	3
38. osnovni problemi suvremene kulture	2	2

Osnivački materijal, kao i realizacija njegovih ideja i uputstava u Privremenom nastavnom planu Fakulteta znače — nesumljivo — korak naprijed u razvitku političkog studija kod nas.

a) Napušta se — principijelno — ideološki koncept i otvara put za naučni pristup zasnivanju i izgradnji političkog studija kao zasebnog akademskog humanističkog studija;

b) jasno se orijentiše ka modernim tekovinama i metodima politološko-naučne misli u svijetu i kod nas;

c) sistematizuje se u cjelinu dosadašnje pozitivno iskustvo i ideje političkog studija kod nas.

C. Problemi daljne izgradnje nastavnog plana

1.

Razumljivo je da prelaz od ideološke tradicije u političkom studiju kod nas, koja još uvijek ustrajava — ka modernom političkom studiju, otvorenom prema raznovrsnim iskustvima, kriterijima i idejama — nije moguće naglo ostvariti. Ni po svijesti, ni po mogućnostima, ni po snagama. Zato su i osnivački materijali i Privremeni nastavni plan — iako su zaista značili ozbiljan korak u tom pravcu — u osnovi još uvijek, u mnogome, izraz kompromisa između ideološkog koncepta i moderne naučne orijentacije političkog studija; kompromisa u kome su, istina, bitni akcenti već stavljeni na posljednje.

Primjera ima više, ali treba, naročito istaći sljedeće:

a) program predmeta »Osnovi nauke o politici«, fundamentalne discipline ovog studija, u mnogome je, i pored očitih teoretskih i metodoloških inovacija, konglomerat ponajviše ideoloških ili ideološki intoniranih tema, kako su se ranije — tradicionalistički — kod nas uobličile i zastupale. Tako je npr. učenje o revoluciji, nacionalno pitanje, seljačko pitanje, učenje o partiji i čitav niz ideoloških tema unutar cjeline: Teorija političkog sistema. Svakako na to treba gledati — s jedne strane, kao na teoretski i metodološki konformizam, ali s druge strane i kao na izuzetne teškoće zbog novine ovog predmeta i njegova konstituisanja uopšte. Uostalom, slična situacija je manje-više u cijelome svijetu: na rasponu između tradicionalizma — koji bar sadržajno govori o političkoj stvarnosti i njenoj strukturi i formalizma empirističkog Scientific Methoda, koji ostaje na deskriptivnoj analitici, politološka orijentacija se gotovo iscrpljuje.

b) Predmet »Historija radničkog pokreta« je ideološki koncipiran, sadržajno i metodološki. Privremeno je nastavni plan jednostavno preuzeo takvu njegovu koncepciju i bez dubljeg zahvata inkorporisao je u cjelinu političkog studija. Ovdje se ne radi samo o programskim i metodološkim inovacijama, nego i o bitno drugačijoj koncepciji predmeta, koji za sada odudara od intencije političkog studija zasnovanog na naučnoj orijentaciji.

c) Slično je i s predmetom »Socijalistička revolucija Jugoslavije«, koji je takođe nominalno i conceptualno preuzet iz jedne sasvim drugačije programske i idejne strukture. Pitanje njegove koncepcije nije ništa manje značajno od prethodno navedenog predmeta.

d) Sličan je slučaj, iako sa znatno pozitivnijim bilansom, i s nekim drugim disciplinama u kojima još uvijek ima ideološki koncipiranih tema. Nudeći formule a ne probleme, one odudaraju od cjelokupne naučne orijentacije. No iako je pitanje ideoloških

tema unutar programa jedne discipline stvar njegove izgradnje u modernu nauku i, prema tome, svakog pojedinog nastavnika u njegovom naučnom razvitku, ipak na to treba gledati kao na indeks kompromisa između ideološkog tradici nalizma i moderne naučne orijentacije. A to, kad je riječ o izgradnji savremenog političkog studija, ne treba zapostavljati.

Prema tome, prvi problem je dalje razvijanje nastavnog plana u pravcu konsekventnog ostvarenja moderne naučne orijentacije i potpunog napuštanja ideološkog konformizma, ma kako on izgledao »odan stvari«.

2.

Već je napomenuto da je nastavni plan, predložen u osnivačkom materijalu, u mnogome nekoherentan. Iako Privremeni nastavni plan predstavlja izvjestan napredak na planu cjelovitosti, ipak i on nosi tragove konglomerisanog sastava i njime je opterećen. Naime, u njemu nije dosljedno sproveden ni princip kontinuiteta ni princip koncentričnih krugova, nego je svaki pomalo zastupljen, ali, često, bez bitnih međusobnih odnosa, više na planu opšteg okvira studija, nego njegove unutarnje logike i koherencije. Za to nije potrebno potražiti posebne dokaze: dovoljan je i letimičan pogled na Privremeni nastavni plan, kako u cjelini tako i po pojedinim godinama.

Na osnovu toga, može se pouzdano zaključiti da je, prvobitno, težište i osnivača i Fakulteta bilo na karakteru studija i njegovoj opštoj konturi, jer je to prva pretpostavka za normalan rad, s jedne strane, i istovremeno izraz nedovoljnog nastavno-pedagoškog iskustva, s druge strane.

Neposredno s tim povezan je problem daljeg izgrađivanja nastavnog plana u pravcu unutarnje koherencije.

3.

Privremeni nastavni plan, govoreći još uvijek u opštim karakteristikama, zasniva se, sa stanovišta orijentacije, na izgradnji opšteg tipa politologa. Time se, dosljednije nego igdje, nastavlja naša tradicija na planu političkog studija. No time se otvaraju i novi problemi. Naime, ako se, na planu karaktera studija, insistira na tekovinama moderne nauke, a, na planu orijentacije, na tradiciji, onda između specijalističke usmjerenosti ove prve i opšteg tipa stručnjaka, čemu teži ova druga, svakako postoji protivrjeđe.

Čini se da je daljni problem kako i na planu orijentacije otvoriti mogućnosti za specijalistički interes, tj. kako da se nastavni plan ubuduće postavi što elastičnije i time studentima omogućiti ostvarenje njihovih afiniteta prema određenim problemima.

4.

Pristupajući konkretno problemima Privremnog nastavnog plana, smatramo da u prvi plan treba istaći pitanje brojnosti disciplina tokom četvorogodišnjeg studija. Za to vrijeme student,

stvarno, sluša, a samim tim i polaže, 38 disciplina. Opterećenje po godinama je sljedeće (ne uzimajući u obzir satove političke tribine):

godina	disciplina	sati prosječno po radnom danu
I godina	9	4,5
II godina	11	4,66
III godina	11	5-
IV godina	7	3,17
ukupno:	38	

Očito je, dakle, da ovoliki broj predmeta znatno sužava mogućnosti za aktivan i produbljen studij. Osim toga, ne postoje tačno utvrđeni podaci o tome koliko sati otpada na grupni rad (seminar), a koliko na predavanja. Čini se da predavanja znatno prevladavaju nad grupnim radom (seminarom), naročito ako se uzme u obzir da ima više predmeta koji uopšte ne praktikuju ovaj posljednji i svode se samo na predavanja.

Po našem mišljenju, toliki broj predmeta i pretežnost predavanja u osnovi dezavuiše i onemogućuje sistem aktivnog studija.

Mi smo, dakle, pred neophodnošću reduciranja disciplina na realniji kvantum, koji će, pored ostalog, dati više prostora za samostalan i produbljen studij.

U tom pogledu pretjeralo se s uvođenjem »long-stage« predmeta. Čini se kao da je dužina predmeta dovedena u direktnu vezu sa dubinom sadržaja. A da li je tako? Očito da je takva mehanička veza deplasirana i površna. Osim toga, čini nam se da je, i pedagoški posmatrano, ta »duga vožnja« u stvari zaostatak jedne staromodne univerzitetske strukture 19. vijeka, koja ne odgovara ni ritmu, ni sadržini ni logici savremenog života (i studija). Nadalje, ako savremeni studij treba da bude aktivan studij, onda je težište na samostalnom radu studenata, pri čemu je predavanje uvođenje i orijentacija na probleme, a grupni rad (seminar) platforma metodičke obuke, upute i verifikacije rada. A »long-stage« predmeti su tada potpuno nesvrshodni. Svakako da kuriozum svoje vrste, s obzirom da se radi o Fakultetu političkih nauka, predstavlja činjenica da su među ovim predmetima, čiji je ukupan broj sedam, samo dvije političke discipline, a pet su njihovo »ambijentiranje«.

Riješiti se »long-stage« predmeta značilo bi odmah devet predmeta manje, dakle ozbiljno rasterećenje nastavnog plana. A ako bi se tome dodale još i neke discipline, koje, po našem mišljenju, nisu neophodne u redovnom studiju i više idu u postdiplomski studij (osnovi diplomatije) ili se mogu iscrpiti bitnom tematikom u drugim srodnim disciplinama (regionalni razvitak i regionalno planiranje), onda bi to bilo 11 disciplina manje nego do sada.

Pri takvoj pretpostavci (uz uvođenje jedan do dva nova neophodna predmeta), opterećenje¹ bi bilo sljedeće (satovi političke tribine nisu uračunati):

godina	predmeta	do sada predmeta	sati prosječno u radnom danu	do sada
I godina	7	9	3,3	4,5
II godina	8	11	4,33	4,66
III godina	9	11	4,1	5
IV godina	6	7	3	3,17
ukupno:	30	38		

5.

U vezi s ovim je problem unutrašnje koncentracije i koherencije nastavnog plana. Tu imamo u vidu, prije svega, isticanje političkih disciplina kao osnove u cjelini nastavnog plana. Naime, u svakoj godini trebalo bi odrediti težišnu političku disciplinu, oko koje će se okupiti ostali predmeti kao njene neophodne konstituante, bilo u teoretsko-metodološkom bilo u uslovno-metodičkom smislu. Ali je tada, isto tako, nužna preraspodjela predmeta unutar nastavnog plana, kako bi se obrazovale sadržajne i metodološke cjeline, i, usvajajući princip koncentričnog kruga, maksimalno sačuvao kontinuitet.

Nova struktura (to je pretpostavka) izrazila bi se u sljedećem pregledu:

UVOD U POLITIČKU NAUKU (3)	I godina
	<ul style="list-style-type: none"> moderna politička istorija (1789—1945) (3), istorija savremene političke misli (3), osnovi političke geografije (3), istorija civilizacije (4), strani jezik (2), predvojnička obuka (2).
OPŠTA POLITIČKA TEORIJA (3)	II godina
	<ul style="list-style-type: none"> problemi savremene filozofije (4), sociologija (4), politička ekonomija (4), metodologija društvenih nauka (4), socijalna i politička psihologija (3), strani jezik (2), predvojnička obuka (2).

1. Vidi prijedlog nastavnog plana ad 5.

POLITIČKI SISTEM SFRJ
(4)

III godina

moderna politička istorija
naroda Jugoslavije (3),
ekonomska politika SFRJ (3),
elementi privredne geografije
Jugoslavije (2),
nauka o upravljanju (3),
problemi unutrašnje politike
Jugoslavije (3),
pravni sistem SFRJ (3),
strani jezik (2),
predvojnička obuka (2).

MEĐUNAR. POLIT. ODNOSI
(4)

IV godina

međunarodni ekonomski
odnosi (3),
moderna istorija međunarod-
nih političkih odnosa (2),
savremeni politički sistemi (4),
geografsko-politički faktor
međunarodnih odnosa (2),
osnovni problemi savremene
kulture (2),
osnovi međunarodnog javnog
prava (3).

6.

Postaviti pitanje koncepcije i uloge istorijskih disciplina, na osnovu dosadašnjeg iskustva, veoma je značajno. U nastavnom planu postoje sljedeće istorijske discipline:

1. socijalistička revolucija Jugoslavije,
2. istorija radničkog pokreta,
3. istorija političkih doktrina,
4. istorija civilizacije,
5. moderna istorija međunarodnih odnosa.

Prve dvije discipline konceptualno i metodološki preuzete su iz ranijih programa i nefunkcionalno postavljene prema jednom modernom političkom studiju. I jedna i druga treba da mu se prilagode prevladavanjem svoje izolacije, što znači prerastanjem u političku istoriju. Time one ništa ne gube, nego samo dobivaju i tada se prirodno uklapaju u savremeni koncept političkog studija. Ne poričući da radnički pokret, i nacionalni i međunarodni, čini glavni životvorni tok moderne političke istorije i da je on presudno uticao na političku fizionomiju savremenog svijeta, čini nam se da je to razlog više da se on posmatra, sadržajno i metodološki, u cjelini savremenih političkih zbivanja.

Kako je težište studija savremeni politički život i odnosi u njemu, prirodno je da nijedan od istorijskih predmeta ne bi trebalo da bude istorija *in extenso*, tj. predmet akademističkog interesa, nego istorija funkcionalno postavljena u relaciji prema glavnom predmetu političkog studija: modernom životu, društvu i politič-

kim odnosima u njemu. Riječ je, dakle, o modernoj političkoj historiji.

Jedini izuzetak, po našem mišljenju, treba da bude istorija civilizacije, čiji bi zadatak ostao nepromijenjen: kompleksna analiza razvika civilizacija u njihovim konstitutivnim elementima. Osnovni razlog za to je potreba da studenti sagledaju puni kontinuitet historije. A za to je neuporedivo najpovoljnija upravo ova disciplina.

Prema tome, korpus istorijskih disciplina, ukoliko bi se usvojile ove sugestije, bio bi:

1. moderna politička istorija naroda Jugoslavije (od nacionalno-gradanskih revolucija do 1945),
2. moderna opšta politička istorija (1789—1945),
3. istorija savremene političke misli (od Makijavelija do danas),
4. moderna istorija međunarodnih političkih odnosa (od nastanka imperijalizma do 1945),
5. istorija civilizacije.

7.

Kao što se može primijetiti iz nastavnog plana, odnos između čisto političkih disciplina i drugih disciplina, koje ih »ambijentiraju«, kreće se u omjeru 14 : 24, dakle uveliko prevladavaju ove posljednje. Ukoliko bi se, međutim, saglasilo sa svođenjem »long-stage« predmeta na godinu dana, onda bi taj odnos bio, svakako, povoljniji, 14 : 17. Pa i tada bi, očito, udio ovih drugih disciplina u političkom studiju bio znatan.

O čemu to govori? Na proces konstituisanja političkog studija kao zasebnog akademskog humanističkog studija utiču susjedne društvene nauke: ekonomija, sociologija, filozofija, pravo. Naravno da je stvaralačko uslovljavanje korisno i stimulatивно, štaviše da je to neophodno na sadašnjem stadiju diferenciranja političkih nauka.

Ali se, zbog toga, pojavljuju i novi problemi:

- a) koliki treba da bude akcioni radijus ovih disciplina?
- b) diferenciranje političkih nauka nužno će, s obzirom na kontinuirani kontakt s ostalim društvenim naukama, pretpostavljati stvaralački dijalog i, u izvjesnom smislu, polemiku s njima, koja će, u prvom redu, imati teoretsko-metodološki karakter;
- c) konstituisanje političkih nauka kao specifičnog i samostalnog područja društvenih nauka moraće koristiti njihova pozitivna iskustva, upravo na planu njihovog osamostaljivanja u odnosu na druge srodne discipline;
- d) diferenciranje političkih nauka imaće za posljedicu promjenu aspekata, sadržaja i orijentacije drugih društvenih nauka, ukoliko i koliko one žele da se inkorporišu u savremeni politički studij.

Koliko smo u tom pogledu postigli, gledajući na dosadašnji nastavni plan? Može se reći da je to, izuzev opšte orijentacije, zaista pravi početak. Ali, objektivno rečeno, to nije ni moguće postići u kratkom roku i za to će trebati dosta vremena, volje i energije. Kao neku, ako se može reći, prvu etapu na tom putu trebalo bi postići politološki kontekst nastavnog plana i studija.

8.

Napokon, ostaje da se pokrene još jedno pitanje, na čiji smo značaj već ukazali (ad 3). Protivrječnost između intencije k opštem tipu stručnjaka i specijalističke usmjerenosti moderne nauke mogla bi i trebala da se umanjuje uvođenjem opcije. Naime, zamisao je da bi I i II godina (uvođenje, orijentacija i utemeljenje) mogle zadržati svoj predloženi status i strukturu (ad. 5), a opcioni predmeti postali bi sastavni dio studija III i IV godine.

U tom slučaju bazu studija na III godini sačinjavali bi samo:

Politički sistem SFRJ
i njegovi neophodni depandansi: moderna politička istorija naroda Jugoslavije i ekonomska politika SFRJ,

uz koje bi se predložio čitav niz raznovrsnih opcionih predmeta, okupljenih tematski oko osnovne problematike studija ove godine: problemi političkog razvitka Jugoslavije. Student bi obavezno optirao 3 predmeta (ukoliko bi trajali dva semestra) ili više (ukoliko bi bili, pretežno, jednosemestralni).

Bazu studija IV godine sačinjavali bi samo: međunarodni politički odnosi i njegovi neophodni depandansi: međunarodni ekonomski odnosi i savremeni politički sistemi, uz koje bi se optirala još 3 predmeta (ukoliko bi bili dvosemestralni) ili više (ukoliko bi, pretežno, bili jednosemestralni).

Uslovi kao i opterećenja bili bi isti kao i kod prijedloga ad 5. Čak bi se u III godini nešto smanjili. Student bi, međutim, mogao da se orijentiše prema svojim sklonostima i da se koncentriše na jednom dijelu svoga studija.

9.

Na kraju, može se rezimirati cjelokupna problematika nastavnog plana, posmatrana sa stanovišta njegovog politološkog konteksta:

a) razviti, produbiti i sistematizovati politički studij kao poseban i samostalan studij savremenog svijeta i društva;

b) osmisliti i konkretno realizovati ideju političkog studija kao akademskog humanističkog studija;

c) podstaknuti i omogućiti nesmetan proces konstituisanja političke nauke u samostalnu društvenu nauku.

PRILOZI

I

POLITIČKI STUDIJI U SVIJETU

Karakter političkog studija u svijetu varira prema zemljama, njihovim društveno-političkim osnovama i univerzitetskoj strukturi.

A) Francuska

Francuska je zemlja u kojoj je politički studij najstariji: 1872. godine osnovana je »Ecole libre des sciences politiques« kao privatna škola. Uzroci su u univerzitetskoj strukturi koja se veoma teško mijenja i u bojazni da bi zaseban Fakultet političkih nauka bio pod čvršćim uticajem države. Razumije se, da su burni politički događaji, koji su ovu zemlju potresali temeljito od 1830. godine pa nadalje, bili daleko bitniji razlog za orijentaciju i organizacioni napor k izučavanju političkih nauka. Osnovni cilj ove škole bio je stvaranje i obrazovanje političke elite.

Danas, međutim, bazu savremenog političkog studija čine dvije ustanove:

- a) »Ecole nationale d'administration«;
- b) »Institut d'Études politiques«.

Prva škola je specijalna viša škola za obrazovanje visokih državnih službenika, a za političke studije je posebno značajna, jer program njenog konkursa zahtijeva temeljit studij političkih nauka. »Institut d'Études politiques« uveliko usmjerava svoje programe prema programima ovih konkursa. Na školu se prima samo onoliko studenata koliki je broj slobodnih mjesta za visoke službenike, a uslov je završeno visoko školovanje. Škola ima 4 sekcije koje studenti biraju: opšta uprava, ekonomija, finansije i spoljni poslovi.

Sto se tiče druge ustanove, ona je, organizaciono, posljedica veoma čvrste i krute univerzitetske strukture u Francuskoj. Nastavni su planovi na tradicionalnim humanističkim fakultetima (Pravni i Filozofski) zakonodavno fiksirani i ne mogu se lako mijenjati. Da bi se popunila praznina u izučavanju ekonomskih, socijalnih i političkih nauka, stvorena je nova i jedinstvena ustanova: »Institut d'Études politiques«.

Na Institut se, pretežno, upisuju studenti pravnog i filozofskog fakulteta (cca 80% i to: 65—70% pravnika i 10—15% filozofa). Broj studenata, koji isključivo studiraju političke nauke, povećava se u posljednje vrijeme.

Uslov za upis, generalno, je završena srednja škola. Studenti sa završenim visokim školskim studijem (državni ispit u Francuskoj) odmah slušaju predavanja II godine. Cjelokupni studij traje 3 godine.

Diploma ovog Instituta veoma je cijenjena u Francuskoj i u svijetu. Studenti se spremaju za visoka mjesta u privatnoj i državnoj privredi, za visoke upravne položaje i diplomatiju (po završenoj »Ecole nationale d'Administration«).

Prema tome, karakter političkog studija u Francuskoj je sljedeći:

- a) pretežno, dopuna tradicionalnim humanističkim studijima prava i filozofije (uz redovan njihov studij);
- b) pripreme za visoke javne službe (uz neophodnu dopunu studija »Ecole nationale d'Administration«);
- c) opšte političko obrazovanje.

B) Engleska

Politički studij ima takođe dugu tradiciju i u Engleskoj: godine 1895. osnovana je poznata »London School of Economics and Political Science«.

Ako se izuzme činjenica da poneki elementi političkog studija (politička ekonomija, novija politička istorija, engleske političke ustanove itd.) postoje na Pravnom, Filozofskom i Istorijskom fakultetu, onda se pravi organizovani politički studij obavlja na ovoj školi.

Ona je, kao »A School of the University of London«, član Ekonomskog, Pravnog i Filozofskog fakulteta i priprema za sticanje njihovih akademskih stepena: bakalaureata ekonomskih nauka, prava, filozofije i sociologije (I stepen nastave). Uslov za upis je završena srednja škola, a moraju biti

ispunjeni i specijalni uslovi za prijem na Ekonomski, Pravni i Filozofski fakultet Londonskog univerziteta. Studij traje 3 godine.

Osim toga, škola izvodi nastavu za sticanje akademskih postdiplomskih stepena antropologije, prava, psihologije, javne administracije i statistike, kao i specijalnih diploma i certifikata iz ekonomskih, političkih i socijalnih nauka.

Prema tome, politički studij u Engleskoj je u sklopu širokog humanističkog studija »London School of Economics and Political Science«, koji obuhvata pravo, sociologiju, filozofiju i ekonomiju.

C) Zapadna Njemačka

Politički studij u Njemačkoj tek je u nastanku u smislu specijalnih ustanova. Danas već djeluje više ustanova orijentisanih u ovom pravcu.

a) *Hochschule für Verwaltungswissenschaft* (Speyer),

čiji je cilj čvrsto određen: obrazovanje i spremanje viših državnih činovnika. Uslov je završeno fakultetsko obrazovanje.

b) *Hochschule für Arbeit, Politik und Wirtschaft*. Škola obuhvata početni semestar i nadarene neabiturijente, koji žele da se putem posebne propedeutike pripreme za više školovanje.

c) *Hochschule für Politische Wissenschaften* (u Münchenu i Berlinu). Ova škola nije zaseban i samostalan politički studij, nego daje dopunska znanja iz oblasti političkih nauka svim akademskim nivoima, službenim položajima i uopšte široj javnosti.

Prema tome, težište je u Zapadnoj Njemačkoj na opštem političkom obrazovanju, a ne na izgradnji zasebnog akademskog političkog studija.

D) Italija

U Italiji je relativno rano (1875) osnovana poznata »Scuola di Scienze Sociali«, koja je prva imala elemente škole za političke nauke. Godine 1902. ona je prerasla u »R. Istituto Superiore di Scienze Sociali C. Alfiori« i tada je dobila javno-pravni status. Godine 1934. ovaj institut prerasta u fakultet.

Studij traje 4 godine i mješovitog je karaktera, tj. predstavlja socijalno-politički studij. Uslov za upis je završena srednja škola.

E) SAD

Politički studij u SAD ima, takođe, dugu tradiciju. Prva škola »Graduate School of Political Science« osnovana je 1876. godine na Columbia University. Oko 1900. godine politički studij se odvaja od istorije, filozofije, sociologije i prava i postaje zaseban »fah«.

U SAD, danas, svaki univerzitet ima poseban fakultet političkih nauka (Department of Political Science). Uslov za upis je bakalaureat ili završen koledž.

Osim toga, na nekim univerzitetima (Yale, Princeton i Virginia) izdvaja se iz fakulteta političkih nauka poseban Odsjek za međunarodne odnose i autonomno se organizuje.

Prema tome, politički studij u SAD je potpuno zaseban i samostalan akademski studij.

F) Poljska

U Poljskoj ne postoji zaseban politički studij. Politička problematika uključena je u studij društvenih nauka.

Institucija za to je Viša škola društvenih nauka pri CK PRP u Varšavi. Studij traje 3 godine.

2. Nastavni planovi

Kao i politički studij, tako su i nastavni planovi veoma raznovrsni i podređeni karakteru studija i njegovim ciljevima.¹⁾

A) Francuska (Institut d'Études politiques)

I godina (pripremna)

Opšta politička istorija,
istorija političkih ideja,

1) U referatu se podrobnije iznose podaci samo za ono što se direktno odnosi na polit. studij.

ekonomska i socijalna istorija,
društvena geografija,
uvod u političke studije,
elementi ekonomske analize,
ustavno pravo,
političke ustanove.

II i III godina su bifurkacija studija na 4 sekcije:

sekcija za javnu službu,
sekcija ekonomska i finansijska,
sekcija opšta,
sekcija za međunarodne odnose.

a) *Sekcija za javnu službu* sastoji se od sedam osnovnih kurseva:

1. francuske političke ustanove,
2. francuske administrativne ustanove,
3. ekonomska politika Francuske,
4. uporedna ekonomska politika,
5. savremeni socijalni problemi,
6. geografija velikih sila,
7. istorija XX vijeka.

Osim toga, za II i III godinu student obavezno optira šest kurseva s opšte liste (v. niže).

b) *Opšta sekcija*

1. politička nauka i društvene nauke (zajednički kurs za sve studente sekcije).

Zatim student bira četiri osnovna kursa zbog podjele Sekcije na sljedeće četiri grupe:

Grupa I: *Nacionalna istorija*

1. politički život u Francuskoj od 1870. do 1940,
2. politički život i partije u Francuskoj poslije 1940.

Grupa II: *Javno pravo*

1. francuske političke ustanove,
2. francuske administrativne ustanove.

Grupa III: *Ekonomska pitanja*

1. ekonomska politika Francuske poslije 1945,
2. uporedna ekonomska politika.

Grupa IV: *Socijalna pitanja*

1. savremeni socijalni problemi
i po izboru studenta:
2. problemi rada,
3. problemi populacije.

Za obje godine studenti optiraju s opšte liste (v. niže) osam kurseva.

e) *Sekcija za međunarodne odnose*

1. međunarodni odnosi od 1914. do 1945,
2. međunarodni odnosi poslije 1945,
3. međunarodno javno pravo,
4. geografija velikih sila,
5. istorija XX vijeka,
6. međunarodni ekonomski odnosi.

Student, nadalje, bira za obje godine s opšte liste (v. niže) šest drugih kurseva.

OPŠTA LISTA PREDMETA

I Opšta istorija

1. opšta politička istorija,
2. istorija političkih ideja,
3. ekonomska i socijalna istorija,
4. istorija XX vijeka,
5. politički život u Francuskoj od 1789. do 1940,
6. ekonomska i socijalna istorija Francuske poslije 1848.

II Opšta geografija

1. društvena geografija,
2. velike sile,
3. sirovine i međunarodna razmjena.

III Države i savremeni svijet

1. studij savremenog svijeta,
2. Francuska poslije 1945,
3. Alžir i Sahara,
4. Njemačka,
5. SSSR,
6. Sredozemna Evropa,
7. Commonwealth,
8. Afrika južno od Sahare: geografski osnov i politički razvoj,
9. Tropska Afrika: politika ekonomskog i socijalnog razvoja,
10. Maroko i Tunis,
11. Srednji Istok,
12. Južnoistočna Azija,
13. Kina,
14. Japan
15. Ekonomski problemi Latinske Amerike,
16. Zemlje u razvoju: sociološka i politička analiza,
17. Zemlje u razvoju: ekonomski i tehnički aspekti.

IV Međunarodni odnosi

1. međunarodno javno pravo,
2. međunarodne organizacije,
3. međunarodni odnosi od XVIII v. do 1914,
4. međunarodni odnosi od 1914. do 1945,
5. međunarodni odnosi od 1945,
6. istorijski razvitak kolonijalne politike,
7. međunarodni ekonomski odnosi,
8. savremena evropska ekonomika,
9. evropske ustanove od 1945,
10. Francuska i evropska organizacija,
11. spoljna politika SAD,
12. spoljna politika SSSR,
13. atomska energija,
14. naoružanje i međunarodni odnosi poslije 1945.

*V Političke i administrativne nauke**A) Opšti kursevi i uporedne ustanove*

1. uvod u političke studije,
2. politička nauka i društvene nauke,
3. osnovni politički problemi države,
4. političke i administrativne strane ustanove,

5. političke partije,
6. francuske političke ustanove,
7. politički život i partije u Francuskoj od 1940.
8. pravosudne ustanove,
9. opšti problemi nacionalne odbrane,
10. osnovni elementi prava,
11. veliki sistemi savremenih prava,
12. britanski politički režim,
13. politički život u SAD,
14. sovjetska i narodne demokratije,
15. religiozne snage i politički život.

B) *Administrativne nauke*

1. francuske administrativne ustanove,
2. ekonomsko javno pravo,
3. administrativni spor,
4. administracija i lokalni život,
5. administrativna nauka.

C) *Političke i ekonomske doktrine*

1. veliki tokovi evropske misli,
2. marksizam,
3. sukob ekonomskih i društvenih učenja u savremenom svijetu,
4. literatura i politika,
5. kretanje političkih ideja u savremenoj Francuskoj.

D) *Informacije i mnijenje*

1. štampa, sredstva, komunikacije i mase
2. istorija i pravo velikih sredstava informacije,
3. javno mnijenje i štampa.

VI *Društvene nauke*

A) *Savremeno francusko društvo*

1. osnovi opšte sociologije,
2. religiozna društva,
3. industrijska sociologija,
4. sociologija sela.

B) *Socijalna pitanja*

1. veliki savremeni socijalni problemi,
2. radnički sindikalizam u svijetu,
3. radni odnosi,
4. radni uslovi,
5. problemi populacije,
6. socijalno osiguranje.

VII *Ekonomske nauke*

A) *Opšti kursevi*

1. elementi ekonomske analize,
2. ekonomski problemi,
3. uporedna ekonomska politika,
4. statistika i društvene nauke,
5. ekonomsko posmatranje i izučavanje tržišta,
6. tehnički progres i ekonomski razvitak,
7. elementi matematike za ekonomske svrhe.

B) *Finansijski i monetarni problemi*

1. monetarne ustanove i mehanizmi,
2. javne finansije.

C) *Sektori ekonomske aktivnosti*

1. poljoprivredna ekonomika u Francuskoj i svijetu,
2. francuska industrijska ekonomika,
3. ekonomske energije,
4. transport,
5. kredit,
6. finansijsko tržište i pokretne vrijednosti,
7. osiguranje.

D) *Ekonomska politika*

1. ekonomska politika Francuske od 1945,
2. ekonomska politika Engleske i Commonwealtha,
3. ekonomska politika SAD,
4. ekonomska politika Zapadne Njemačke,
5. ekonomska politika SSSR,
6. regionalno planiranje i organizacija prostora.

E) *Poslovni život*

1. računovodstvene tehnike i ekonomika preduzeća,
2. privredno pravo,
3. organizacija i funkcionisanje preduzeća,
4. fiskalno ustrojstvo preduzeća.

B) *Engleska (London School of Economics and Political Science)*

Studenti se opredjeljuju prema smjerovima:

1. ekonomska i socijalna uprava,
2. ekonomika: analitička i primijenjena,
3. geografija,
4. istorija,
5. pravo,
6. moderni jezici,
7. filozofija, logika i naučni metodi,
8. politički studiji,
9. sociološki studiji,
10. statistika, matematika, metodi obračuna i operaciona istraživanja.

POLITICKE STUDIJE

I *Međunarodni odnosi*

1. međunarodni odnosi kao studij svjetske politike (10 lekcija),
2. elementi međunarodnih odnosa (25 lekcija),
3. elementi međunarodnih odnosa, serija B (10 lekcija),
4. teorije o međunarodnoj politici (10 lekcija),
5. mehanizam diplomatije (10 lekcija),
6. međunarodne ustanove (20 lekcija),
7. politika međunarodnih ekonomskih odnosa (10 lekcija),
8. filozofski aspekti međunarodnih odnosa (10 lekcija),
9. psihološki aspekti međunarodnih odnosa (10 lekcija),
10. geneza britanske spoljne politike (6 lekcija),
11. spoljna politika u zemljama Commonwealtha (10 lekcija),
12. vojna sila i međunarodna sigurnost (10 lekcija),
13. geografski i strateški faktor u međunarodnoj politici (18 lekcija),
14. tekući problemi međunarodnih odnosa (20 lekcija),
15. sociologija međunarodnog prava (12 lekcija),
16. međunarodni komunizam i sovjetska spoljna politika (8 lekcija).

II *Politika i javna administracija*A) *Politička teorija i istorija političke misli*

1. politička i socijalna teorija (15 lekcija),
2. princip federalizma (8 lekcija),
3. politička misao staroga vijeka (20 lekcija),
4. politička misao srednjega vijeka (20 lekcija),
5. istorija političke misli: 16. v. (15 lekcija),
6. istorija političke misli: 17. v. (10 lekcija),

7. istorija političke misli: 18. v. (8 lekcija),
8. istorija francuske političke misli: 19. v. (7 lekcija),
9. evropska politička misao 1800—1880. (10 lekcija),
10. istorija engleske političke misli 1850. do danas (10 lekcija),
11. istorija američke političke misli (10 lekcija).

B) *Javna administracija*

a) *Britanska država i strane države*

1. osnovi države (20 lekcija),
2. britanska država: uvod u politiku (25 lekcija),
3. problemi parlamenta (10 lekcija),
4. teorija i praksa javne administracije (10 lekcija),
5. država i politika u modernoj Francuskoj (10 lekcija),
6. država u SAD (10 lekcija),
7. država u Zap. Njemačkoj, Belgiji i Švajcarskoj (15 lekcija),
8. država u SSSR (15 lekcija),
9. država u novim i oslobođenim zemljama (8 lekcija),
10. država u Indiji, Pakistanu i Cejlonu (10 lekcija),
11. države Commonwealtha (10 lekcija),
12. problemi komparativne države (10 lekcija),
13. političke partije (6 lekcija).

b) *Izvršna vlast*

1. centralna vlast (15 lekcija),
2. britanska građanska služba (8 lekcija),
3. lokalna i regionalna vlast (10 lekcija),
4. javna administracija i socijalne službe (6 lekcija),
5. javno preduzeće (10 lekcija),
6. grad i prostorno planiranje (15 lekcija).

c) *Studij sindikalnih pitanja*

1. politička istorija sindikata (10 lekcija),
2. sindikati u Britaniji (10 lekcija).

C) *Zapadna Njemačka*

(Hochschule für Politische Wissenschaften, München)

A) *Nastavno područje filozofije društvenog života*

a) *Studijsko razdoblje (1—6. sem.)*

1. uvod u filozofiju i psihologiju,
2. filozofija države i društva,
3. politička psihologija,
4. istorija političkih ideja,
5. dijalektički i istorijski materijalizam.

b) *Studijsko razdoblje (7. i 8. sem.)*

6. filozofija države i društva.

B) *Nastavno područje države i prava*

a) *Studijsko razdoblje (1—6 sem.)*

1. opšte učenje o pravu i uvod u pravo,
2. opšte učenje o državi,
3. Njemačka ustavna istorija,
4. njemačko savezno i pokrajinsko pravo sa ustavnim pravom i odnosima između države i crkve,
5. učenje o upravi i upravno pravo,
6. uporedno ustavno pravo,
7. privredno i radno pravo,
8. osnovi poreskog prava,
9. Njemačka ustavna i upravna politika,
10. međunarodno pravo,
11. Njemačka unutarnja politika.

b) *Studijsko razdoblje (7. i 8. sem.)*

1. filozofija prava,
2. osnovi kaznenog prava,
3. državno pravo,
4. upravno pravo,
5. međunarodno pravo.

C) *Nastavno područje privrede i društva*a) *Studijsko razdoblje (1—6. sem.)*

1. njemačka socijalna i privredna istorija,
2. učenje o nacionalnoj ekonomiji,
3. privredna politika,
4. javne finansije,
5. socijalna politika,
6. politička sociologija,
7. štampa, radio, televizija,
8. politika i javno mnijenje.

b) *Studijsko razdoblje (7. i 8. sem.)*

1. učenje u privredi,
2. privredna politika,
3. javne finansije,
4. socijalna politika,
5. sociologija,
6. publicistika.

D) *Nastavno područje istorije i geografije*a) *Studijsko razdoblje (1—6. sem.)*

1. osnovni pojmovi istorije,
2. njemačka politička istorija,
3. politika svjetskih sila I (doba imperijalizma),
4. politika svjetskih sila II (svjetske sile od 1917),
5. problemi Istoka i Sjeveroistoka,
6. problemi južnoistočnog prostora,
7. njemačka spoljna politika,
8. politička geografija,
9. opšta i specijalna privredna geografija, naročito Njemačke i evropskog privrednog prostora i velesila današnjice.

b) *Studijski odsjek (7. i 8. sem.)*

1. Spoljna politika.

D) *Italija (Facoltà di scienze politiche e sociali »C. Alfieri«)*

1. instituti privatnog prava,
2. instituti javnog prava,
3. administrativno pravo,
4. građansko pravo,
5. trgovinsko pravo,
6. ustavno pravo,
7. radno pravo,
8. diplomatsko-konzularno pravo,
9. međunarodno privatno pravo,
10. međunarodno javno pravo,
11. parlamentarno pravo,
12. uporedno privatno pravo,
13. građansko procesno pravo,
14. uporedno javno pravo,
15. demografija,
16. politička ekonomija I,
17. politička ekonomija II,
18. ekonomska i politička geografija,
19. finansijska i ekonomska politika,
20. nauka o finansijama i finansijsko pravo,
21. statistika,
22. primijenjena statistika.

23. opšte učenje o državi,
24. etnologija,
25. filozofija prava,
26. politička nauka,
27. sociologija,
28. primijenjena sociologija.
29. istorija međunarodnih javno-pravnih ugovora i instituta,
30. istorija političkih doktrina I,
31. istorija političkih doktrina II,
32. istorija političkih institucija,
33. istorija istočne Evrope,
34. istorija žurnalizma,
35. istorija sindikalnog pokreta,
36. kolonijalna istorija i zakonodavstvo,
37. moderna istorija I,
38. moderna istorija II.
39. francuski jezik i kultura,
40. engleski jezik i kultura,
41. ruski jezik i kultura,
42. srpskohrvatski jezik i kultura,
43. španski jezik i kultura,
44. njemački jezik i kultura.

E) SAD

S obzirom na velike razlike među univerzitetima u SAD, organizacija političkog studija je, svakako, raznovrsna. No ipak, pod ovim ili onim imenom, svagdje se izučavaju sljedeća glavna područja:

1. *politička teorija*, koja uključuje: učenje o državi, istoriju političkih misli, razvitak američke filozofije države;
2. *američki politički sistem*, koji uključuje: ustavno pravo, upravno pravo i pravnu istoriju;
3. *suština američke partijske politike*, koja uključuje osnovne pojmove politike;
4. *sistem uprave*, s posebnim naglaskom na pojedinim državama i lokalnoj upravi;
5. *uporedno učenje o političkim sistemima*:
Velika Britanija i Commonwealth
Zapadna Evropa
Srednja Evropa
Istočna Evropa
Srednji Istok i Sjeverna Afrika
Daleki Istok
Latinska Amerika.
6. *međunarodni odnosi*, koji uključuju: međunarodno pravo, međunarodnu politiku, američku diplomatsku praksu.

F) Poljska (Viša škola za društvene nauke)

a) *Ekonomski odsjek*

1. politička ekonomija kapitalizma,
2. politička ekonomija socijalizma,
3. istorija ekonomske misli,
4. matematika,
5. teoretska i ekonomska statistika,
6. privredna istorija,
7. privredna geografija,
8. istorija poljskog i međunarodnog radničkog pokreta,
9. osnovna pitanja marksističke sociologije i filozofije,
10. enciklopedija prava,
11. građansko pravo,
12. međunarodni ekonomski odnosi,
13. partijska organizacija i struktura,
14. neki problemi kulturne politike Partije,
15. strani jezik.

b) *Istorijsko-sociološki odsjek*

1. opšta, nova i najnovija istorija,
2. savremena međunarodna pitanja,
3. istorija KPSS i SSSR,
4. poljska istorija,
5. osnovna pitanja marksističke filozofije (zajedno s istorijsko-filozofskim uvodom),
6. osnovna pitanja marksističke teorije društvenog razvitka i posebne sociologije,
7. kratki pregled glavnih građanskih pravaca sociologije XIX i XX vijeka kao i izabrani problemi iz istorije marksističke filozofije i društvene misli,
8. politička ekonomija,
9. privredna politika,
10. demografija i statistika,
11. teorija države i prava,
12. uporedni državni sistemi,
13. osnovna znanja o katoličkoj crkvi, njenom učenju i filozofiji kao i društvenoj laicizaciji,
14. metodologija društvenih nauka,
15. kulturna istorija,
16. partijska organizacija i struktura,
17. strani jezik.

3. *Karakteristike političkog studija u svijetu*

S obzirom na takvu raznovrsnost političkog studija, prirodno je da se mogu istaći neke njegove karakteristike koje bar treba poznavati, a, mislim, i voditi o njima računa pri koncipiranju i izgradnji fakulteta i nastavnog plana.

1) Nastavni planovi političkog studija, osmatrani iz aspekta koncepcije, jasno obilježavaju da je svagdje politički studij shvaćen kao društveno-nužna dopuna tradicionalnog humanističkog studija, koji ne zadovoljava savremene društvene potrebe, za novim tipom visokoškolskog stručnjaka. Nadalje, da je politički studij, uglavnom, trosmjerno zamišljen: kao priprema za konačno oformljenje političke i administrativne elite odnosedne zemlje, kao specifičan studij koji na akademskom planu odgaja poseban profil savremenih eksperata za političku problematiku i kao dopunsko obrazovanje najširih krugova interesenata, pa prema tome, kao bitna komponenta opšte nacionalne i političke svijesti.

2) Međutim, nastavni planovi, posmatrani iz aspekta koherencije, predstavljaju — bar principijelno — još uvijek konglomerisanu skupinu. Čini se da još uvijek unutrašnje cjelovit, čvrsto međusobno koherentan nastavni plan političkog studija nigdje nije dosljedno ostvaren i da je to mnogo *duži* proces nego što se prvobitno pretpostavljalo. Za sada u svim nastavnim planovima participiraju uveliko pravne, istorijske, sociološke i ekonomske discipline, a samo na nekim ustanovama i filozofske. No ono što se do sada, bar pretežno, može uočiti kao novo i originalno, to je prije svega politološki kontekst i, s druge strane, politološki aspekt, koji je postao bitna komponenta pretežne većine nastavnih planova i disciplina.

Osim toga, pouzdano se može reći da u svakom razvijenijem nastavnom planu postoji jedna okosnica političkih disciplina oko kojih se grupišu sve ostale. To su:

1. opšta politička nauka (teorija),
2. istorija političke misli,
3. opšta i nacionalna moderna politička istorija,
4. nacionalni politički sistem i komparativni politički sistemi,
5. politička geografija,
6. politička psihologija,
7. međunarodni odnosi,
8. nauka o upravljanju,
9. politička ekonomija.

3) Napokon, nastavni planovi, posmatrani iz aspekta orijentacije, ukazuju jasno da je politički studij svagdje bitno određen nacionalnim momentima. Tako se jasno može sagledati da politički studij npr.

SAD, Engleske, Francuske — neposredno proističe iz činjenice da se radi o velikim silama, ili barem iz pretenzije da se bude (ostane) velika sila. S druge strane Italija je primjer političkog studija potpuno prožetog tradicijom koja ima svoje izvore upravo u činjenici da je ona prva zemlja juridičke kulture i želji da se u tome ustraje. Primjer Poljske je dokaz neposrednih zahtjeva jedne socijalističke orijentacije, koja uslovljava i sadržinu i oblik i orijentaciju političkog, odnosno društvenog studija. Itd.

4) U cjelini posmatrano, politički studij u svijetu može se podijeliti na tri tipa:

- a) sadržajno i organizaciono potpuno izdiferenciran (SAD);
- b) sadržajno izdiferenciran ali organizaciono različito postavljen:
  - sintetički (Francuska)
  - u širokom okviru humanističkog studija uopšte (Engleska);
- c) sadržajno i organizaciono neizdiferenciran (Poljska, Italija).

5) Politički studij svagdje se razvio osobito nakon II svjetskog rata, iako u nekim zemljama — kao što je već navedeno — postoji veoma dugo. Razlozi su, svakako, raznovrsni prema zemljama, no jedan od najozbiljnijih opštih je skupo plaćeno iskustvo koje je čovječanstvo u dramati rata i kasnije — atomske opasnosti — steklo o svojoj sudbini i svojim šansama. Osjetila se opšta potreba da se dublje i svestranije upozna taj moćni faktor života — politika — koja tako presudno utiče na svaki daljnji razvitak i da se potraže putovi za razuman život u miru i saradnji među narodima.

Dakle, politički studij je relativno nov i određenije njegovog sadržaja još uvijek je predmet živog raspravljanja i konfrontiranja u cijelom svijetu. Iako u nekim zemljama postoji decenijska tradicija političkog studija i političkih nauka, i u onima u kojima je to tek započeto, upravo su nedavne diskusije pokazale svu složenost problematike, razlike u stanovištima i oštrinu zahtjeva da se precizno definiše sadržaj političke nauke i karakter političkog studija (SAD, Francuska, Italija, Zapadna Njemačka). Po svoj prilici i kod konstituisanja političkog studija i političke nauke ponavlja se isto ili slično što se zbivalo i prilikom konstituisanja ostalih tradicionalnih humanističkih studija (npr. oslobađanje filozofijskog i pravnog studija od teologije trajalo je par stoljeća, kao i nešto kasnije istorijskog studija, a izdvajanje sociologije od filozofije trajalo je gotovo stotinu godina): proces ovog konstituisanja trajeće mnogo duže nego što se to pretpostavljalo uprkos širem iskustvu, raznovrsnijim metodima i uopšte višoj društvenoj i naučnoj svijesti.

6) U političkom studiju u svijetu primjećuju se dvije osnovne struje: empirizam, koji se naziva »naučni metod« (Scientific Method) i teoretska orijentacija, negdje s pravom a negdje pogrešno nazivana filozofska orijentacija. Pa ipak, empirički karakter, čini se, prevladuje (SAD, Francuska, Engleska). No danas se, sudeći bar po diskusijama koje se vode već duže vremena, može primijetiti da se empirizam počinje sve šire korigovati zahtjevima za teoretskim dignitetom naučnog mišljenja. Ali čvrstina empiričke orijentacije, koja je u najdubljoj vezi sa enormnim razvitkom prirodnih nauka, još uvijek je prioritarna karakteristika političkog studija — bar u njegovim najrazvijenim centrima.

7) U zemljama u kojima je politički studij najstariji, ostvarena je podjela između nastavnog i naučno-istraživačkog rada. Uzoran primjer za to je Francuska u kojoj — na jednoj strani — postoji Institut d'Etudes politiques, kao nastavna fakultetska ustanova i, na drugoj, Fondation nationale des Sciences Politiques — kao centar naučno-istraživačkog rada.

Uzroci tome su:

- a) silan priliv studenata, a to će reći aktivan studij i velike nastavne obaveze koje potpuno apsorbuju vrijeme i energiju;
- b) društvena zainteresovanost i orijentacija naučno-istraživačkog rada, koji se više ne oslanja na individualnu opredijeljenost istraživača;
- c) koncentracija materijalnih sredstava za naučni rad i njegovo usmjerenje prema vitalnim pitanjima zemlje.

8) Kadrovi za politički studij još uvijek su veoma šaroliki: pravnici, istoričari, ekonomisti, sociolozi, filozofi. Politološka orijentacija još je nedovršena proces, negdje tek započet, pa prevladava konglomerisan sastav s različitim akcentom: u SAD — sociološki; u Engleskoj — istorijski; u Francuskoj i Italiji — pravni.

Osim univerzitetskog osoblja na razvitak političkih nauka snažno utiču još dvije značajne kategorije:

a) oni koji su intimno i profesionalno vezani za određeno područje politike, a bez nastojanja da naučno-sistematski studiraju, ili bar bez pretenzije da profesionalno nastupaju modo docendi;

b) publicisti, novinari, parlamentarci i viši civilni službenici.

Prema tome, osnovne karakteristike političkog studija u svijetu jesu:

1. snažan interes i razvitak političkih nauka u većini zemalja;
2. nejednakost u tom razvitku kako u sadržajnom tako i u organizacionom pogledu;
3. »etnocentrička« podijeljenost političkih nauka;
4. nedostatak profesionalnih politologa i uticaj konglomerisanih sastava;
5. nepotpuna definisanost političke nauke i nastojanje da se odredi njen smisao, sadržaj, granice i mjesto pa je shodno tome, i politički studij još uvijek u procesu konstituisanja i izgradnje.

II

POLITIČKI STUDIJ KOD NAS

1.

Politički studij kod nas postoji, u bukvalnom smislu, od Oslobođenja kao konstanta našeg političkog života i svijesti. Razumije se da je to — u biti — izraz i nužna konsekvencija ostvarene političke revolucije i opšte-društvene orijentacije na daljnji i svestrani socijalni preobražaj u cjelini. Politička svijest bila je konstitutivni elemenat revolucionarnih čina i hti-jenja. Kako socijalna revolucija predstavlja daleko složeniji društveni proces, to je pitanje političke svijesti dobilo znatno aktuelniji i dalekosežniji značaj. Odatle i organizovano društveno nastojanje da se — odmah od početka, bez obzira na oblike i nivoe — sistematski politički odgojno djeluje u smislu razumijevanja i aktivističkog stava prema vitalnim pitanjima revolucionarnog života kod nas.

2.

Politički studij može se — grosso modo — podijeliti na dvije faze:

- a) prakticistička,
- b) naučno-kritička.

Preciznije rečeno, prakticistička se faza u stvari tek završava, kao što naučno-kritička tek započinje. I sadržajni i organizacioni elementi jedne i druge podjednako se prožimaju i samo duži period nesputanog naučno-kritičkog studija, omogućiće da se u mnogome pragmatistički duh i karakter pristupa politici definitivno prevaziđe.

3.

Practicistička faza bilježi dva vremenska perioda:

- a) period *partijske izgradnje*,
- b) period *društveno-političkog obrazovanja*.

Problematika partijske izgradnje bila je elementarni oblik političkog studija. Partijski seminari, kursevi i konačno škole — od opštinskih do Više partijske škole pri CK KPJ i kasnije Instituta društvenih nauka — bili su oni organizacioni oblici preko kojih je jedan manji dio partijskog članstva — u prvom redu rukovodstvo i perspektivniji pojedinci — dobijao s jedne strane osnove društveno-političkog obrazovanja, s druge strane sistemati-zovao ili produbljavao svoj dotadašnji kvantitet i kvalitet znanja.

Nastavni planovi ovako koncipiranog političkog studija bili su standardni: dijamat (u staljinističkoj varijanti sa sholastičkim varijacijama u sistematici i argumentaciji); polit-ekonomija u linearnom pristupu Marksovim analizama, s jedne strane, i u obaveznom profiliranju tzv. polit-ekonomije II (socijalizma) koja je, u stvari, »isteoretizirana« tekuća ekonomska problematika; istorija međunarodnog i nacionalnog radničkog pokreta u svome ideološkom konceptu, potpuno vještački izdvojena iz kompleksa moderne političke istorije, kojoj je tako presudno doprinijela u njenim životvornim tokovima. Osim toga, prema vrsti i nivou škole (ustanove) obrađivao se niz

konkretnih i praktičnih pitanja, koja su proisticala iz obilja tekućih zadataka Partije u složenoj i napornoj izgradnji socijalističkog društva.

Partijska izgradnja bila je najuže postavljen politički studij kod nas i svodila se, sve u svemu, na pseudoteoretske a u stvari prakticističke reakcije na probleme tekuće partijsko-političke prakse i ideologije. Kao što joj i samo ime govori, ona je bila zamišljena kao čisto *partijska* stvar.

Ako se danas, u situaciji kada je moguće nepristrano ocijeniti — sagleda cjelokupan ovaj period prvobitnog političkog obrazovanja, onda se može reći da on, uza sve nedostatke, nije bio ni uzaludan ni besmislen. Njegova pozitivna posljedica bili su usvajanje jedne određene idejne baze i stimulacija individualnog teoretskog interesa i rada.

Istina, nedostaci ovako ostvarivanog političkog obrazovanja bili su očiti:

- a) *ideološki* karakter studija;
- b) *practicistička* orijentacija;
- c) *sasvim uska* oblast teoretske preokupacije.

Pa iako je bit ovoga studija bila kruta *interpretacija* a ne metodološka orijentacija, ipak se, i u ovako suženim horizontima, podstaklo pojedinačne individualitete da s više interesa, radoznalosti i smisla pristupe teoretskom studiju i da postepeno prevladaju pragmatistički aspekt pristupa politici i njenom djelu.

4.

S prvim počecima izgradnje demokratske društvene i političke strukture na osnovi samoupravljanja otvaraju se i pred političkim obrazovanjem širi vidici i mogućnosti.

Prije svega, ne napuštajući potrebu da se partijski kadar posebno obrazuje sa sasvim određenim svrhama dosadašnje iskustvo na političkom obrazovanju razvija se na planu *širokog društveno-političkog obrazovanja radnih ljudi*. Ono se — s više sistema i svježine — ostvaruje na svim nivoima gdje su oni suočeni s kompleksom društvenih i političkih problema našeg dinamičnog razvitka; u kome industrijalizacija, s jedne, i demokratska inspiracija, s druge strane, daju ton.

Na osnovu ovih novih društvenih potreba snažno se afirmišu radnički i narodni univerziteti kao pogodne ustanove da se elastično i široko zahvati ovaj delikatni i veoma značajan društveni i odgojni zadatak.

Na čisto teoretskom planu od interesa je činjenica da se na sve visokoškolske ustanove uvodi kao obavezan predmet: Osnovi nauke o društvu (s raznim titulusima), koji je negdje zamišljen kao kompendij društvenih disciplina, a negdje opet kao elementarna propedeutika o ovim problemima, a negdje kao skica opšte sociologije. Iako — pretežno — pod dogmatičkim uticajem i s predrasudama ovaj je predmet otvorio mogućnost za samostalne duhove da smionije pristupe naučno-kritičkoj analizi savremenog društva i njegovih esencijalnih pitanja.

U ovom se periodu i čisto partijsko-političko obrazovanje dalje razvija. Ono doživljava sadržajne i metodološke inovacije, čiji je osnovni cilj da svijest o promijenjenoj ulozi i karakteru Partije (SKJ), bitno uslovljena sveopštom demokratizacijom društvenog života — postane pokretačka snaga novih društvenih i političkih odnosa. Sistem partijskih škola na svim nivoima i dalje je organizaciona osnova partijsko-političkog obrazovanja, ali su — kako nastavni planovi tako i opšti teoretski kontekst — doživjeli izvjesne promjene u smislu otvaranja prema savremenoj problematici i naučnoj usmjerenosti.

U cjelini posmatrano, težište je političkog obrazovanja u ovom periodu (približno od 1950/51. do 1957/58. godine) — još uvijek praticistički intoniranom — na *društveno-ekonomskom* i *društveno-političkom* planu.

U njegov pozitivni bilans može se ubilježiti:

- a) širi pristup društveno-političkim problemima;
- b) obuhvatanje najširih slojeva radnih ljudi u proces političkog obrazovanja;
- c) izgradnja osnove za smišljen sistem društveno-političkog obrazovanja.

A kao negativne posljedice još uvijek su se ocjeđali:

- a) praticizam u orijentaciji;
- b) nesavladani dogmatizam i skolastika;
- c) nedovoljna otvorenost prema drugim iskustvima i idejama.

5.

Faza naučno-kritičnog političkog studija započinje, približno, sa ili oko 1957/58. godine.

Inicijativa pripada pravnim fakultetima koji — u sklopu opšte univerzitetske reforme — pokreću pitanje karaktera pravnog studija i ističu praktičnu i naučnu neophodnost da on preraste u studij pravnih i društvenih nauka. Tako je npr. Pravni fakultet u Beogradu najsystematičnije pristupio ovom pitanju — iz čega će kasnije prosteći uvođenje političkih disciplina na II stupanj (smjerovi). Postepeno će i ostali pravni fakulteti — neki više smišljeno, a neki manje — modificirati svoje standardne nastavne planove i prilagođivati se opštem pravcu kretanja. Iako oni, jasno, nisu napustili osnovni karakter svog studija, niti su to mogli, ipak su ove tendencije k politološkom studiju bile veoma značajne i kao indikacija i kao perspektiva.

Kao podrška ovoj politološkoj orijentaciji treba, svakako, smatrati ponovno osnivanje Instituta društvenih nauka u Beogradu, koji se, napuštivši dogmatički teoretski okvir svoje prvobitne zamisli, reorganizovao na savremenju naučnu orijentaciju i metodologiju. Ono što je ova ustanova — od samog početka — uza sve nužne koncesije scijentizmu i pragmatizmu — postigla na planu afirmacije naučno-kritičke misli, predstavlja neprocjenjivu osnovu, koja svojim pozitivnim iskustvom ulazi u sam fundus modernog političkog studija. Institut se — naime — sadržajno orijentirao prema savremenim društvenim i političkim problemima, unio potrebne metodološke inovacije i teoretsko-metodološki pripremao kadrove za raznovrsne i deficitarne inicijative u oblasti socijalnih i političkih nauka.

Nakon ovih značajnih inicijativa razvija se, kao po tekućoj vrpici, niz specifičnih i specijalizovanih ustanova, koje su posredno ili neposredno organizovale politički studij: upravne škole, više društveno-političke škole, visoke škole za političke nauke i, napokon, Fakultet političkih nauka u Zagrebu.

Jednom riječi, politički studij prerasta u zaseban akademski studij kao *novi oblik* humanističkog studija uopšte.

6.

Na iza ovog formalno-organizacionog toka postojali su veoma ozbiljni i značajni društveni i naučni razlozi, koji su odlučno upravljali k ovakvoj orijentaciji i zamisli.

Prije svega, osnova živog i vitalnog interesa za politiku nalazi se u tome što je ona postala danas *egzistencijelni* činilac savremenog čovjeka, društva i kulture. Tragične ivice atomske opasnosti bile su razlog da su se narodi suočili s prvorazrednom potrebom da se nađu putevi razumijevanja i trezvene akcije na planu saradnje i života u miru.

Osim toga, svjedoci smo i sudionici sveopšte društvene mijene svijeta na svim meridijanima. Čudesno šarenilo događaja, akcija i rezultata, kao i maksimalno pulsirajuće kretanje cijelog globusa u potrazi za novom fizionomijom, suštinom i sudbinom imaju za posljedicu da je politika postala fundamentalni faktor u ovoj revolucionarnoj mijeni i akciji današnjice.

Napokon, bitan podsticaj za politiku i njenu djelotvornu snagu kod nas je revolucionarni društveni i politički preobražaj koji se ostvaruje u zemlji: s jedne strane posmatran u svojoj temeljnoj antidogmatskoj orijentaciji i, s druge strane, u afirmaciji humanističkih nauka koja nužno proističe iz takve orijentacije. Prema tome, razvitak socijalističke demokratije — zasnovane na samoupravljanju i demokratskoj svijesti čovjeka — prava je nacionalna osnova afirmacije političkog studija u njegovu naučno-kritičkom obliku.

7.

Politički studij u SFRJ danas veoma je raznovrstan i organiziran na raznim nivoima i u različite svrhe. Dajemo

pregled političkog studija kod nas
(prema nastavnim planovima).

I

VIŠE UPRAVNE ŠKOLE I VISOKA UPRAVNA ŠKOLA

1. VIŠA UPRAVNA ŠKOLA U ZAGREBU

Zadatak: — obrazuje kadar sa višom stručnom spremom za potrebe javne uprave.

I godina	zimski	ljetni
Osnovi sociologije,	3	3
osnovi teorije države i prava,	4	4
osnovi političke ekonomije,	4	4
državno i društveno uređenje SFRJ,	3	3
uvod u proučavanje uprave,	4	—
upravni sistem SFRJ,	—	4
organizacija kancelarijskog poslovanja i korespondencije	4	—
statistika,	4	—
osnovi imovinskog prava;	4	4

II godina	zimski	ljetni
Organizacija i metodi rada u javnoj upravi,	3	3
načela postupka i upravni postupak,	4	6
ekonomika SFRJ,	2	—
privredne organizacije,	4	4
lično i porodično pravo;	—	2

I grupa: oni koji će raditi na upravnim poslovima u narodnim odborima.

Javne financije,	3	3
radni odnosi u upravi i privredi,	3	3
upravne grane,	3	3
organizacija i rad uprave u narodnim odborima;	4	4

II grupa: oni koji se specijaliziraju za službu socijalnog osiguranja.

Javne financije,	3	3
radno pravo,	3	3
služba socijalnog osiguranja;	2	4

III grupa: oni koji će raditi na financijskim poslovima u upravi.

radni odnosi u upravi i privredi,	4	—
financije;	8	14

- a) opći dio,
- b) prihodi iz privrede,
- c) prihodi od stanovništva,
- d) knjigovodstvo,
- e) budžet i budžetska služba;

IV grupa: oni koji će raditi na općim poslovima u privrednim organizacijama.

radno pravo,	4	4
kadrovska služba,	—	4
raspodjela dohotka;	6	4

V grupa: oni koji rade na prekršajima.

Krivično pravo i postupak,	3	3
prekršaji i administrativno-krivični postupak.	4	6

2. VIŠE UPRAVNE ŠKOLE U SR SRBIJI

I godina		
Uvod u pravo,	3	i 1
uvod u sociologiju,	3	i 1

ustavno pravo,	3	i	1
privredni sistem SFRJ,	3	i	1
upravno pravo I i II,	3	i	1
organizacija kancelarijskog poslovanja i korespondencije.	2	i	1
II godina			
Komunalni sistem i komunalna politika,	2	i	1
javna uprava,	2	i	1
upravni postupak i spor,	2	i	1
radno pravo,	2	i	1
osnovi statistike i evidencije (1 sem.),	2	i	1
odsjek (grupa) specijalizacije	4	i	4.

3. VISA UPRAVNA ŠKOLA U SKOPLJU

I godina			
Osnovi nauke o društvu,	3		3
uvod u pravo,	3		3
ustavno pravo,	4		4
privredni sistem SFRJ,	4		4
upravno pravo SFRJ,	2		4
lično i porodično pravo,	3		—
organizacija kancelarijskog poslovanja i korespondencije	2		—
II godina			
Zajednički predmeti za sve smjerove:			
komunalni sistem SFRJ,	3		3
radno pravo,	3		3
upravno procesno pravo,	4		4
osnovi stvarnog i obaveznog prava	4		—
A) <i>Upravno-pravni smjerovi</i>			
društveno upravljanje u javnim službama,	3		3
finansijsko pravo SFRJ,	3		3
organizacija i metodi rada u javnoj upravi	2		2.
B) <i>Upravno-privredni smjer</i>			
pravni položaj privrednih organizacija,	3		3
finansijsko pravo SFRJ,	3		3
ekonomika i organizacija privrednih organizacija	2		—
C) <i>Administrativno-kaznena politika</i>			
prekršaji i privredni prestupi,	3		3
osnovi krivičnog prava i postupka,	3		3
administrativno-kazneni postupak	2		3.
D) <i>Radni odnosi i socijalno osiguranje</i>			
socijalno osiguranje,	3		4
organizacija zdravstvenih službi,	2		—
HTZ i propisi službe za posredovanje rada,	2		—
društveno upravljanje,	2		—
organizacija privrednih preduzeća	2		—

4. VISOKA UPRAVNA ŠKOLA U ZAGREBU

Z a d a t a k:

- sprema visokokvalifikovane upravne stručnjake za organizaciju i rad uprave;
- izgrađuje specifičan upravni studij.

Trogodišnji studij obuhvaća:

I *Oblast proučavanja uprave*

uvod u proučavanje uprave,
organizacija i metodi rada u upravi,
upravni sistem (SFRJ i komparativno),

politika upravnih službi,
opća teorija upravljanja,
politika i tehnika pravnog normiranja,
metodi i tehnika istraživačkog rada u javnoj upravi,
statistika i njena primjena u upravi,
komunalno uređenje.

II *Sociološke discipline*

uvod u sociologiju,
savremeno društvo,
primijenjena sociologija i socijalna psihologija.

III *Ekonomске discipline*

osnovi političke ekonomije,
ekonomika SFRJ,
financije i financijsko pravo.

IV *Pravno-političke discipline*

uvod u teoriju države i prava,
politički sistem SFRJ,
politički sistemi (komparativno),
historija političkih teorija,
međunarodno javno pravo i međunarodni odnosi.

V *Pravne discipline*

upravno pravo,
porodično pravo,
radno pravo,
osnovi krivičnog prava i politika suzbijanja kriminaliteta,
osnovi imovinskog prava,
osnovi privrednog prava,
osnovi međunarodnog privatnog prava.

II

VIŠE SKOLE DRUSTVENO-POLITICKIH NAUKA

1. Beograd

Zadatak:

- obrazovanje kadrova u političkim i društvenim naukama i njihovo osposobljavanje u političkim, prosvjetnim i propagandnim ustanovama i organizacijama.

Traje dvije godine i predstavlja I stepen.

I godina	I	II	III	IV
osnovi marksističke filozofije,	2 i 3	2 i 3		
sociologija I,	2 i 2	2 i 2		
politička ekonomija,	2 i 3	2 i 3		
istorija naroda Jugoslavije (XX),	2 i 1	2 i 1		
privredna geografija,	3 i 1			
uvod u pravo		2 i 1.		
II godina				
privredni sistem i ekonom.			III	IV
pol. Jugoslavije,			3 i 2	3 i 2
društveno-političko i državno				
uređenje Jugoslavije,			3 i 3	3 i 2
međunarodni radnički pokret,			2 i 2	2 i 2
sociologija II,			2 i 2	2 i 2
opcionni predmet			2 i 2	2 i 2

Opcionni predmeti

ekonomika industrijskih preduzeća,
ekonomika poljoprivrednih preduzeća,
komunalna politika i privreda,
opšta teorija obrazovanja odraslih s metodikom,

vidovi informacija i njihova organizacija,
istorija socijalno-političkih učenja.

2. Novi Sad

Sve isto kao i kod Beograda.

III

PRAVNI FAKULTETI

1. Beograd

A) *Nastava I stepena*

I godina	pred.	sem.
uvod u pravo,	3	1
uvod u sociologiju,	2	1
privredni sistem Jugoslavije,	3	1
ustavno pravo,	3	1
istorija države i prava	3	—

II godina

uvod u građansko pravo i stvarno pravo,	3	1
krivično pravo,	3	1
upravno pravo,	2	1
radno pravo,	2	1
porodično pravo (1 sem.)	3	1
osnovi statistike (1 sem.)	2	—

B) *Nastava II stepena*a) *Pravosudni smjer (V i VI sem.)*

politička ekonomija,	3	—
društveno-politički sistem Jugoslavije,	2	—
obligaciono pravo,	3	1
rimsko privatno pravo,	2	—
krivično procesno pravo sa kriminal.,	3	1
osnovi međunarodnog javnog prava (1 sem.)	3	1.

(VII i VIII sem.)

privredno pravo,	3	1
građansko procesno pravo,	2	1
kriminologija s penologijom,	2	1
pravna medicina (1 sem.),	3	1
međunarodno privatno pravo (1 sem.),	3	1
nasljedno pravo (1 sem.)	2	1.

b) *Privredno-upravni smjer*

(V i VI sem.)

politička ekonomija,	3	—
društveno-politički sistem Jugoslavije,	2	—
obligaciono pravo,	3	1
ekonomska politika,	3	—
komunalni sistem i komunalna politika	2	1.

(VII i VIII sem.)

privredno pravo,	3	1
građansko procesno pravo,	2	1
finansije i finansijsko pravo,	3	—
ekonomika preduzeća,	3	—
međunarodno privatno pravo (1 sem.),	3	1
autorsko pravo i pravo industrijske svojine (1 sem.),	2	1
međunarodno javno pravo (1 sem.)	3	1.

c) *Političko-upravni smjer*

(V i VI sem.)

politička ekonomija,	3	—
društveno-politički sistem Jugoslavije,	2	—

ekonomska politika,	2	—
komunalni sistem i komunalna politika,	2	1
istorija političkih teorija (1 sem.)	2	—
istorija političkih i pravnih institucija Jugoslavije (1 sem.),	2	—
	(VII i VIII sem.)	
teorija države,	2	—
međunarodno javno pravo,	3	1
javna uprava,	2	1
finansije i finansijsko pravo,	3	—
socijalna politika,	2	—
osnovi sociologije rada (1 sem.)	2	—

C) *Nastava III stepena*

sa smjerovima:

1. pravno-teorijski,
2. politički,
3. upravni,
4. građansko-pravni,
5. privredno-pravni,
6. radno-pravni,
7. krivični,
8. privredno-upravni,
9. ekonomski,
10. međunarodni,
11. istorijsko-pravni,
12. sociološki.

Politički smjer obuhvata:

- produblјivanje opšteg kursa iz osnovnih predmeta;
- društveno-politički sistem Jugoslavije;
- ustavno pravo.

A zatim dva specijalna kursa iz određene oblasti osnovnih predmeta ili iz posebnih disciplina bliskih osnovnim predmetima:

1. politička teorija,
2. istorija političkih doktrina,
3. komunalni sistem i komunalna politika,
4. uporedno upravno pravo,
5. javna uprava,
6. politička sociologija,
7. istorija revolucije naroda Jugoslavije,
8. upravno pravo

i slično.

2. Zagreb

I godina

osnovi nauke o društvu,	5	—
osnovi teorije države i prava,	2	3
opća historija države i prava,	2	3
historija države i prava naroda SFRJ,	3	2
rimsko pravo,	2	3
politička ekonomija	4	4.

II godina

ustavno pravo,	4	4
međunarodno javno pravo,	3	3
porodično pravo,	2	2
ekonomska politika SFRJ,	3	3
nauka o financijama i finansijsko pravo,	2	3
statistika	3	—

III godina

građansko pravo,	7	7
građanski sudski postupak,	3	3
krivično pravo,	3	3
krivični postupak	2	2.

IV godina

upravno pravo,	4	4
nauka o upravi,	3	3
radno pravo,	3	3
privredno pravo,	4	4
pomorsko i opće saobraćajno pravo,	2	3
međunarodno privatno pravo	2	2.

III stupanj upravno-političkog smjera

I grupa predmeta

neki problemi ustavnog prava,
neki problemi upravnog prava,
javna uprava u Jugoslaviji,
politička doktrina XIX i XX vijeka,
tehnika i metodika naučnog rada.

II grupa (izborna) predmeta

suvremene teorije o državi i pravu,
društveni odnosi u Jugoslaviji,
političke organizacije u svijetu i u Jugoslaviji,
historija jugoslavenške narodne revolucije,
aktuelni i važni problemi radnog prava,
Jugoslavija u međunarodnim odnosima,
jedan predmet iz ekonomske grupe,
nauka o financijama.

Dva opciona bira svaki student.

3. Ljubljana

I stepen

I godina

osnovi političke ekonomije,	—	4
sociologija,	3	—
uvod u nauku o pravu,	4	—
društveno-politički sistem Jugoslavije,	2	4
javna uprava I,	2	3
organizacija i upravljanje privrednim organizacijama,	2	3
lično i nasljedno pravo,	2	2
osnovi računovodstva,	2	—
organizacija pravosuđa	2	—.

II godina

osnovi građanskoga prava,	2	4
osnov i krivičnog prava sa procesom,	2	4
pregled građanskog procesnog prava,	—	2
osnovi radnog prava,	2	2
javna uprava II,	2	3
upravni postupak i upravni spor,	—	2
ekonomska politika SFRJ,	3	—
javne finansije,	3	—
međunarodni odnosi i osvrt na međunarodno javno pravo,	3	—
pravna evidencija	2	—.

II stepen

III godina

a) Pravosudni smjer

krivično pravo,	3	3
krivično procesno pravo,	3	3
kriminologija,	2	—
kriminalistika,	—	2
sudska psihopatologija,	1	1
sudska medicina,	1	1
psihologija,	2	—

društveno-politički sistem socijalističke demokratije u Jugoslaviji,	2	2
teorija države i prava,	2	2
rimsko pravo kao uvod za građansko pravo,	2	2
nacionalna i opšta istorija države i prava	2	2
IV godina		
građansko pravo,	6	6
privredno pravo,	2	2
nasljedno pravo,	2	2
osnovi autorskog i pronalazačkog prava (Delovna razmerja)	2	—
međunarodno privatno pravo,	2	2
građansko procesno pravo,	4	4
međunarodno javno pravo	2	2.
b) <i>Privredno-pravni smjer</i>		
III godina		
građansko pravo,	6	6
privredno pravo,	2	2
građansko procesno pravo,	4	4
međunarodno privatno pravo,	2	2
komparativno pravo privrednih organizacija,	2	2
javna uprava u privredi,	2	2
politička ekonomija,	2	2
privredno krivično pravo	3	—
IV godina		
javne finansije,	2	2
ekonomska politika SFRJ,	2	2
organizacija privrednih preduzeća,	2	2
transportno pravo,	2	2
radni odnosi u privredi,	3	3
pravo industrijske svojine,	2	—
društveno-politički sistem socijalističke demokratije u Jugoslaviji,	2	2
međunarodno javno pravo,	2	2
nacionalna i opšta istorija države i prava,	2	2
statistika,	2	—
računovodstvo	—	3.
c) <i>Upravni smjer</i>		
III godina		
javna uprava,	8	8
društveno-politički sistem socijalističke demokratije u Jugoslaviji,	2	2
komparativno ustavno pravo,	1	1
teorija države i prava,	2	2
privredno pravo,	2	2
ekonomska politika SFRJ,	2	2
statistika,	2	—
nacionalna i opšta istorija države i prava	2	2.
IV godina		
posebna područja djelovanja javne uprave, nauka o organizaciji i metodima rada u javnoj upravi,	4	4
upravni postupak,	2	2
upravni spor,	—	2
upravno krivično pravo,	2	—
radni odnosi i socijalno osiguranje,	3	3
javne finansije,	3	3
međunarodno javno pravo	2	2.

d) *Društveno-politički smjer*

III godina

društveno-politički sistem socijalističke demokratije u Jugoslaviji,	3	3
javna uprava,	3	3
sociologija,	4	4
ekonomska kretanja u savremenom društvu,	2	2
razvoj novijih političko-socijalnih učenja,	2	2
politička ekonomija,	2	2
ekonomska politika SFRJ,	2	2
javne finansije	2	2.

IV godina

nauka o komunikaciji i informaciji,	2	2
metodologija socioloških istraživanja,	2	2
socijalna psihologija,	2	—
komparativno ustavno pravo,	2	2
međunarodno javno pravo,	2	2
međunarodni odnosi,	2	—
istorija diplomacije,	—	2
teorija države i prava,	2	2
nacionalna i opšta istorija države i prava,	2	2
privredna geografija,	2	—
statistika	—	2.

III stepen

dijeli se na grupe:

1. sociologija,
2. teorija države i prava,
3. društveno-političko uređenje SFRJ i ustavno pravo,
4. javna uprava i upravno pravo,
5. međunarodna prava i međunarodni odnosi,
6. radno pravo,
7. građansko pravo,
8. privredno pravo,
9. krivično pravo,
10. ekonomske nauke,
11. pravne istorije.

4. Novi Sad

iscrpljuje se u planovima Pravnog fakulteta u Beogradu sa neznatnim modifikacijama u fakultativnim predmetima.

IV

VISOKE SKOLE ZA POLITICKE NAUKE

1. Sarajevo

teorija države i prava,	I i II sem.,
politička ekonomija,	I i II sem.,
istorija socijalnih i političkih učenja,	I i II sem.,
istorija naroda Jugoslavije XIX i XX v. sa opštom istorijom,	I i II sem.,
privredni sistem SFRJ,	III i IV sem.,
sociologija,	III i IV sem.,
metodologija socioloških istraživanja,	III i IV sem.,
filozofija,	III, IV i V sem.,
problemi savremenog društva,	IV i V sem.,
nauka o upravi,	V sem.,
savremeni društveno-politički sistemi,	V sem.,
društveno-politički sistem Jugoslavije	V i VI sem.

2. Ljubljana

I stepen

I godina

filozofija,	2	2
opšta sociologija,	3	3
istorija i teorija društvenog razvitka,	4	3
politička istorija Jugoslavije,	2	2
društvena i regionalna geografija,	2	2
politička ekonomija,	4	4
statistika,	2	2
društveno-politički sistem SFRJ	—	3.

II godina

privredni sistem i ekonomska politika SFRJ,	4	2
društveno-politički sistem SFRJ,	4	4
organizacija i radni metodi u javnoj upravi,	2	2
radni odnosi i socijalna politika	2	2
socijalna psihologija,	3	—
inostrana politika SFRJ,	2	2
savremena privredna i soc. kretanja	2	2.

II stepen

III godina

teorija države i prava,	2	2
pregled pol. nauke s pogledom na najnovije pol. doktrine,	2	3
privredni sistem i ekonomska politika SFRJ,	2	3
međunarodni ekonomski problemi,	3	2
sistem socijalističke demokratije u SFRJ,	3	3
sociologija javnog mnijenja,	3	—
metodologija društvenog istraživanja	4	4.

IV godina

marksistička filozofska misao u Jugoslaviji,	4	—
pregled savremenih pol. sistema,	2	1
privredni sistem i ekonomska politika SFRJ,	2	—
društveno-političke organizacije u SFRJ,	3	3
međunarodni odnosi i inostrana politika SFRJ,	2	2
savremena privredna i socijal. kretanja	3	1.

Izborni predmeti

metodi političkog rada,
socijalna psihologija,
sociologija rada,
sociologija lokaliteta,
društveni uticaji savremenog tehnološkog razvitka,
idejni problemi savremene kulture,
štampa i druga sredstva masovnog informiranja,
religija i savremeno društvo,
regionalno planiranje,
ekonomika industrije SFRJ,
ekonomika poljoprivrede SFRJ,
teorija privrednog razvoja,
društvene službe i javna uprava,
splošni problemi narodne obrane,
društveno-ekonomski i politički problemi u
nerazvijenim zemljama.

3. Beograd

I Nastavno područje

Razvoj društva i razvoj naučnog socijalizma

Teorija društva

- I osnovne kategorije nauke o društvu,
II problemi saznanja društva,

- III metodi proučavanja i objašnjavanja društva,
- IV osnovne savremene teorije o društvu.
- Razvitak civilizacije*
  - I pregled kulturnog razvitka i dostignuća prvobitnih zajednica,
  - II pregled civilizacija i kultura starog vijeka,
  - III pregled civilizacije i kulture srednjeg vijeka,
  - IV pregled razvoja civilizacije i kulture od kraja 18. vijeka do prvog svjetskog rata,
  - V pregled razvoja civilizacije i kulture od prvog svjetskog rata do danas.
- Razvoj socijalističke misli*
  - I socijalistička misao u uslovima nastanka kapitalizma,
  - IIa socijalistička misao u epohi liberalnog kapitalizma,
    - a) nastanak i razvoj naučnog socijalizma,
    - b) osnovni elementi marksističke ekonomske teorije,
    - c) teorija eksploatacije i teorija raspodjele,
    - d) teorija akumulacije,
    - e) teorija društvene reprodukcije;
  - IIb prethodnici marksizma u filozofiji,
  - III socijalistička misao u periodu monopolističkog kapitalizma,
    - a) ekonomska suština monopolističkog kapitalizma,
    - b) revizionizam i borba s njim,
    - c) uloga i značaj Lenjina u razvoju marksizma;
  - IV socijalistička misao u uslovima opšte krize kapitalizma i rađanja socijalizma,
    - a) socijalistička misao u savremnim uslovima.

II Nastavno područje

Problemi savremenog društva

- I *Međunarodni ekonomski problemi*
  1. opšta slika svjetskog kapitalističkog sistema i njegovog sloma,
  2. unutarnja evolucija kapitalističkog sistema,
  3. korijeni državnog kapitalizma,
  4. analiza mehanizma državnog kapitalizma,
  5. položaj raznih društvenih slojeva u državnom kapitalizmu,
  6. osnovne karakteristike sovjetskog privrednog sistema i načina planiranja,
  7. osnovne karakteristike sovjetske poljoprivredne politike,
  8. savjet za međunarodnu ekonomsku pomoć (SEV) i socijalističko tržište,
  9. kolonijalizam kao osnova i uzrok privredne nerazvijenosti,
  10. privredni razvitak nerazvijenih zemalja,
  11. etatizam u međunarodnim ekonomskim odnosima,
  12. promjene u strukturi svjetske trgovine,
  13. jedinstvo svjetske privrede,
  14. socijalizam kao svjetski privredni sistem.
- II *Socijalna struktura, politički sistem i ideološka problematika savremenog društva*
  15. uzroci i tendencije transformacija socijalne strukture društva u prelaznoj epohi,
  16. socijalna struktura visoko razvijenih zapadnih zemalja,
  17. razvojne tendencije i sadašnje karakteristike klasne strukture socijalističkih zemalja,
  18. osnovne karakteristike i specifični problemi klasne strukture nerazvijenih zemalja,
  19. nacionalno pitanje u savremenoj prelaznoj epohi,
  20. današnja država,
  21. etatizam i političko uređenje,

22. evolucija i promjene pravnih institucija u savremenom društvu,
23. osnovne političke koncepcije u savremenoj epohi, njihova klasna suština i praktična primjena,
24. ideološke karakteristike i manifestacije savremene epohe.

III *Međunarodni radnički pokret*

25. problemi radničkog pokreta u socijalističkim zemljama,
26. radnički pokret u razvijenim zemljama Zapada,
27. problemi komunističkih partija u razvijenim zemljama Zapada,
28. problemi sindikalnog pokreta u razvijenim zemljama Zapada,
29. radnički i napredni pokreti u nerazvijenim zemljama,
30. problemi saradnje i jedinstva u međunarodnom radničkom pokretu.

IV *Među narodni odnosi*

31. savremno društvo i međunarodni odnosi,
32. blokovi,
33. politički aspekt tendencija integracije,
34. izrazi protivrječnosti između razvijenih i nerazvijenih zemalja na planu svjetske politike,
35. problemi koegzistencije i borbe za mir.

III *Nastavno područje*

Društveno-politički i privredni sistem socijalističke Jugoslavije

A. *Društveno-politički sistem*

- I socijalistička demokratija kao oblik političkog sistema prelaznog perioda;
- II priroda, organizacija i funkcije države u procesu socijalističkog preobražaja društva,
- IIIa faktor i preduvjeti stvaranja Jugoslavije kao ravnopravne zajednice naroda,
- IIIb položaj i uloga Federacije i narodnih republika u državnom i društvenom kretanju Jugoslavije,
- IV samoupravljanje proizvođača,
- V društveno upravljanje van privrede,
- VI komunalna samouprava,
- VII problemi nacionalnih odnosa u Jugoslaviji,
- VIII idejni problemi u oblasti nacionalnih odnosa, nauke, kulture, religije i morala:
  1. idejni i politički život u uslovima neposredne demokratije,
  2. društveni i idejni problemi u oblasti naučno-istraživačkog rada,
  3. idejni problemi u sistemu obrazovanja,
  4. problemi kulturnog i umjetničkog razvitka,
  5. idejni problemi na planu religije,
  6. razvijanje etičkih normi u našim uslovima,
  7. idejna borba na planu nacionalnih odnosa;
- IX faktori koji osiguravaju jedinstvo društveno-političkog sistema i nesmetano djelovanje samoupravnih mehanizama,
- Xa principi i oblici bespartijske neposredne demokratije,
- Xb uloga društveno-političkih organizacija u sistemu neposredne demokratije:
  1. Savez komunista Jugoslavije u sistemu neposredne demokratije,
  2. aktuelni problemi razvitka Saveza komunista,
  3. društvena uloga Socijalističkog saveza,
  4. sindikat kao organizacija neposredne demokratije,
  6. metodi idejnog i političkog djelovanja svjesnih socijalističkih snaga;
  5. društveno-politički i idejni problemi omladine,
- XI ustavni razvitak i ustavne institucije Jugoslavije,
- XII položaj i pravo građana u našem sistemu,
- XIII formiranje javnog mišljenja.

B. *Privredni sistem*

- I pojam društveno-ekonomskog sistema,
- II socijalistički društveno-ekonomski sistem i njegove strukture,

- III osnove privrednog sistema Jugoslavije,
- IV podjela ekonomskih funkcija između različitih društvenih subjekata,
- V planiranje privrednog razvoja,
- VI preduzeće kao osnovna društveno-ekonomska jedinica,
- VII tržište u jugoslovenskoj privredi,
- VIII finansiranje proste i proširene reprodukcije,
- IX raspodjela vrijednosti društvenog proizvoda,
- X formiranje ličnih dohodaka radnika,
- XI finansiranje opšte potrošnje,
- XII poljoprivreda i socijalistički preobražaj sela,
- XIII neka opšta pitanja socijalističkog ekonomskog sistema — komparativna analiza.

C. *Osnovni problemi razvoja naše privrede*

- XIV koncepcija privrednog razvoja,
- XV struktura našeg razvoja i faktori koji je opredjeljuju,
- XVI dinamika privrednog razvoja i njene determinante,
- XVII opšti osvrt na dosadašnje faze jugoslovenskog razvoja i neposredni naredni period.

D. *Politička istorija Jugoslavije*

XVIII privredna istorija Jugoslavije	108,
XIX istorija državno-pravnog i političkog razvoja stare Jugoslavije	108,
XX istorija radničkog pokreta i KPJ (1919—1941)	109,
XXI istorija narodne revolucije i pravno-političkih institucija nove Jugoslavije	111.

8.

Na osnovu nastavnih planova moguće je ustanoviti, istina grubu, klasifikaciju političkog studija kod nas:

- a) *uže specijalizovani, političko-administrativni studij* (više upravne škole i Visoka upravna škola);
- b) *kadrovsko-političko obrazovanje* (više škole društveno-političkih nauka);
- c) *mješoviti političko-pravni studij* (pravni fakulteti);
- d) *zajednički sociološko-politički studij* (visoke škole za političke nauke);
- e) *politički studij kao zaseban i samostalan akademski studij* (Fakultet političkih nauka).

9.

Rezimirajući, možemo reći:

a) već od početka je, dakle, postojala, možda nedovoljno jasna, svijest da je politika jedno zasebno područje društvenog života, da, prema tome, klasični oblici studija — ekonomski, pravni i filozofski, nisu dovoljni za specifično političko istraživanje. Znači da su savremeni interes i shvatanja o političkom studiju, potreba njegove afirmacije kao zasebnog akademskog humanističkog studija rezultat jedne prakse, ma kako uske i nejasno koncipirane;

b) politički studij kod nas u naučno-kritičnom obliku rezultat je demokratske inspiracije i svijesti, koja je fundirana na razvitku društvene i političke demokratske strukture;

c) neposredne u vezi s tim, treba istaći da je humanistička orijentacija društvenih nauka, prije svega filozofije i sociologije, pripremila takođe osnove za razvitak političkog studija kao samostalnog akademskog humanističkog studija;

d) proces konstituisanog političkog studija kao zasebnog akademskog humanističkog studija svladao je početnu etapu i danas se već mogu uočiti njegove konstante i perspektive.